

Románc és vértanúság

NŐK A HISPÁN VILÁG TÖRTÉNETÉBEN

Szerkesztette:

Csikós Zsuzsanna és Szilágyi Ágnes Judit

Románc és vértanúság

NŐK A HISPÁN VILÁG TÖRTÉNETÉBEN

Szerkesztette:

Csikós Zsuzsanna és Szilágyi Ágnes Judit

©2015 Csikós Zsuzsanna és Szilágyi Ágnes Judit

©2015 Szeged, AMERICANA eBooks

General editors: Réka M. Cristian & Zoltán Dragon

A szövegeket lektorálta: Tóth Ágnes

ISBN: 978-615-5423-13-0 (.mobi); 978-615-5423-12-3 (.epub); 978-615-5423-14-7
(PoD)

AMERICANA eBooks is a division of *AMERICANA – E-Journal of American Studies in Hungary*, published by the Department of American Studies,
University of Szeged, Hungary.
<http://ebooks.americanaejournal.hu>

This book is released under the Creative Commons 3.0 – Attribution –
NonCommercial – NoDerivs 3.0 (CC BY-NC-ND 3.0) license. For more
information, visit: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.hu>

X 221.504

Románc és vértanúság

NŐK A HISPÁN VILÁG TÖRTÉNETÉBEN

Szerkesztette:

Csikós Zsuzsanna és Szilágyi Ágnes Judit

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001130152

X 22 1504

Tartalomjegyzék

Előszó	i

Historiográfiai bevezetés

Kéri Katalin A NŐTÖRTÉNET HISTORIOGRÁFIÁJA A NŐTÖRTÉNET-ÍRÁS HISTÓRIÁJA.....	1

Életrajzi közelítésben

Csikós Zsuzsanna MALINCHE ÁBRÁZOLÁSOK A KORTÁRS HISPÁN IRODALOMBAN.....	38
Kökény Andrea ASSZONYOK TEXAS KORAI TÖRTÉNETÉBEN ...	50
Tari Adrienn SOFÍA CASANOVA - EGY FIGYELEMRE MÉLTÓ, MÉGIS FELEDÉSBE MERÜLT ÉLETMŰ	60
Jancsó Katalin SZÜRREÁLIS NŐI VILÁG – EMIGRÁNS MŰVÉSZEK MEXIKÓBAN	72

A társadalmi jelenlét kontextusában

Tóth Ágnes HÁZASSÁG ÉS CSALÁDI ÉLET A SPANYOL GYARMATI IDŐSZAKBAN.....	86
Nagy Marcel A FÉRFI ÉS ISTEN KÖZÖTT. A FEHÉR NŐK A GYARMATI KORSZAK VÉGÉN LATIN-AMERIKÁBAN	98
Bodó Katalin NŐK A MEXIKÓI CRISTERO HÁBORÚBAN	108

Katona Eszter FEDERICO GARCÍA LORCA CIGÁNYROMÁNCAINAK NŐALAKJAI.....	115
Zalai Anita NŐK FRANCO BÖRTÖNEIBEN	129
Marosi Ágnes SPANYOL KÖZTÁRSASÁGI EMIGRÁNS NŐK FRANCIAORSZÁGBAN (1939-1945).....	139
Lénárt András ANYÁK, SZENTEK, KIRÁLYNŐK: A FRANCO- RENDSZER TÖRTÉNELMI FILMJEINEK NŐKÉPE.....	149
Szente-Varga Mónika A MEXIKÓI POLITIKAI ÉLET NŐI SZEREPLŐI.....	161
Berta Tibor A LÁTHATATLAN NŐ. TÖREKVÉSEK A NŐ TÁRSADALMI JELENLÉTÉNEK NYELVI MEGJELÉNÍTÉSÉRE A MAI SPANYOLORSZÁGBAN.....	173
Szilágyi Ágnes Judit RÓZSASZÍN DAGÁLY, EROTIKUS BALOLDAL ÉS ANTI-FEMINIZMUS - NŐK, POLITIKA, FEMINIZMUS AZ ELMÚLT KÉT ÉVTIZEDBEN LATIN-AMERIKÁBAN.....	181
A kötet szerzői.....	190

Estílos Susanna

MALINCHE ÁBRÁZOLÁSOK A KORTÁRS HISPÁN IRODALOMBAN

Témaválasztás

Az évszázadok folyamán Malinchéről, erről a Mexikó meghódításában oly fontos szerepet játszó indián nőről számos irodalmi mű, történelmi munka és elemzés látott már napvilágot, zömében természetesen a hispán kultúrkörben. Ezekben a sokszor szélsőségektől sem mentes művekben a legkülönbözőbb megközelítésekkel találkozhatunk pro és kontra (pozitív hős vagy áruló) legyen szó történelmi munkáról vagy éppen szépirodalmi alkotásról.¹ A legismertebb és legátfogóbb tanulmány a Nobel díjas mexikói író, Octavio Paz (1914-1998) tollából származik: a *Los hijos de la Malinche* (Malinche gyermekei) című tanulmányában a szerző nem csak az asszony konkrét történelmi szerepét vizsgálja, hanem az idők során a nevéhez kapcsolódó társadalmi, kulturális és nyelvi konnotációkat valamint a mexikói nemzeti identitás kialakulásában betöltött szerepét is.² A szépirodalmi feldolgozások közül itt és most csak két prózai alkotást említenék meg, az egyiket azért, mert a mexikói írónő, Laura Esquivel lírai

¹A Malinchére vonatkozó művekről átfogó képet ad az alábbi munka: Margo GLANTZ (ed.), *La Malinche, sus padres y sus hijos*, México, Taurus, 2001.

Magyar nyelven lásd LANTOS Adriána, „Malinche, a tolmács: az értelmezett értelmező”, in: *A szőnyeg visszája. A spanyol nyelvű irodalmak és a fordítás*, Budapest, 2009, 72-79.

²Octavio PAZ, „Los hijos de la Malinche”, in: *El laberinto de la soledad*, México-Madrid, Fondo de Cultura Económica, 1990, 78-108.

hangvételő, mitikus köntösbe ágyazott, Malinche és Cortés szerelmi kapcsolatát középpontba állító regénye, a *Malinche*³ az egyik legújabb a téma vonatkozásában, a másikat pedig, mert magyar vonatkozással bír. Passuth László *Esőisten siratja Mexikót* című munkája a két világ találkozását meséli el történelmi regény formájában, amelyben Cortés és Moctezuma mellett értelemszerűen főszerephez jut a kezdetben tolmács a későbbiekben pedig Cortés asszonyának szerepét betöltő indián asszony is.⁴

A téma kapcsán született számos feldolgozás közül a kortárs spanyol nyelvű irodalom három kiemelkedő szerzőjének három kevésbé ismert és elemzett színpadi művével foglalkozom ebben a tanulmányban, előtérbe helyezve a vizsgált szövegek intertextuális vonatkozásait és a történelmi valósághoz fűződő viszonyukat. Előzetesen elmondható, hogy mindhárom alkotás kifinomult, összetett ábrázolásra törekszik az indián nő alakjának megformálásakor.

A kubai Alejo Carpentier (1904-1980) több munkájában is ír a két világ találkozásának különböző vetületeiről, többek között a magyarul is olvasható *A bárfa és az árnyék* című regénye Kolumbuszról szól, a *Barokk zenében* pedig Mexikó meghódításának története elevenedik meg Antonio Vivaldi (1678-1741) *Motezuma* című operája kapcsán.⁵ Ebben érdekes módon nem szerepel az indián asszony, és amikor a főszereplő mexikói nemes arról érdeklődik, hogy Malinche miért nincs az opera szereplői között, az alábbi választ kapja: „Az a Malinche egy becsstelen áruló volt, és a közönség nem kedveli az árulókat... Ahhoz, hogy igazán nagy legyen, hogy zenét és tapsot érdemeljen, annak az indián lánynak akként kellett volna

³ Laura ESQUIVEL, *Malinche*, México, Suma, 2006.

⁴ PASSUTH László, *Esőisten siratja Mexikót*, Budapest, 1939. Az író által megformált nő alakról az alábbiakat olvashatjuk Virágos Zsolt kiváló tanulmányában: „Passuth könyve részletes portrét rajzol La Malinchéről is, akit a szerző csaknem mindvégig a Malinalli (néha a Marina) néven azonosít. Fontos adalék, hogy a magyar szerző (és szakértő) felmenti Malinallit a történelem és a mexikói közvélemény súlyos vádjai alól. Mindezen túl egyértelműen vonzó színekkel ábrázolja Cortés tolmácsának alakját: „... A vezérkapitányhoz való viszonyát meghitt, bensőséges, kölcsönösen tiszteletteljes kapcsolatként jeleníti meg... Passuth is megerősíti, hogy a vezéri főkapitány elismerte a nő nyelvi-diplomáciai teljesítményét.” VIRÁGOS, Zsolt, „Csikánó dilemmák: Megjegyzések Carlos Morton egyfelvonásosa alapján”, in: *Vörös postakocsi*, 2011, ősz, <http://www.avorospostakocsi.hu/2012/02/01/csikano-dilemmak-megjegyzesek-carlos-morton-egyfelvonasosa-kapcsan/> (A letöltés ideje: 2014. 07. 20.)

⁵ Alejo CARPENTIER, *A bárfa és az árnyék* (fordította: Tóth Éva), Budapest, 1978. A *Barokk zene* magyar fordítása (szintén Tóth Éva tolmácsolásában) 1977-ben jelent meg. A Vivaldi opera librettója Antonio de Solís y Rivadeneyra (1610-1686) 1684-ben megjelent krónikája alapján íródott (*Historia de la conquista de México, población y progresos de la América septentrional, conocida con el nombre de Nueva España*).

cselekednie, miként azt Judit asszony tette Holofernesszel.”⁶ Az opera története egyébként teljesen fiktív, a történelmi valósághoz kevés köze van. Jóval árnyaltabb kép rajzolódik ki Malinchéről Carpentier egyetlen színpadi művében, az 1956-ban megjelent *La aprendiz de bruja* (Boszorkánytanonc) címűben.⁷

A mexikói Carlos Fuentes (1928-2012) számos regényében, novellájában és tanulmányában foglalkozik ezzel a történelmi személyiséggel.⁸ Az 1969-ben íródott *Todos los gatos son pardos* (Minden ugyanolyannak látszik) című drámájában a szerző a Mexikó meghódításában kulcsszerepet játszó Moctezuma-Malinche-Cortés hármas kapcsolatát állítja a középpontba. Fuentesről köztudott, hogy írásaiban – legyen szó bármilyen műfajról – kiemelt szerepet kapnak a két világ találkozásának történelmi-kulturális vonatkozásai és ezeknek a tényezőknek a mexikói identitás kialakulására játszott hatása. Fuentesnek számos más műve mellett az említett darab is jó apropót szolgáltat arra, hogy ciklikus történelemszemléletét újra kifejtse. A mű erősen áthallásos abban az értelemben, hogy a szerző ezzel a munkájával tiltakozik az 1968-as véres mexikói események ellen.

A harmadik szerző a kortárs spanyol próza egyik jelentős alakja, Ramón Sender (1901-1982), aki hosszú évtizedeket tölt az amerikai kontinensen a Franco-rendszer éveiben, és ez inspirálja több mexikói témájú alkotásának, köztük a *Jubileo en el Zócalo* (Népünnepegy a Zócalón, 1964) című történelmi regénybe ágyazott színművének a megírását.

Forrás

Témánk vonatkozásában a tágabb kiindulópontot a két világ találkozásával, a hódítással és a gyarmati viszonyokkal, élettől foglalkozó krónika-irodalomnak a modern spanyol nyelvű prózára gyakorolt óriási hatása jelenti, aminek még számos feltáratlan területe van, és ami sok esetben – ahogy azt majd Malinche kapcsán elemzésre kerülő művekben is látni fogjuk – konkrét intertextuális vonatkozásokban is megnyilvánul. Malinche vonatkozásában – legyen szó akár történelmi akár irodalmi megközelítésről – a dolgok alfája és omegája Bernal Díaz del Castillo (1495-1584): *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España* (Új Spanyolország meghódításának igaz története) című krónikája, amelyet a szerző, Hernán Cortés volt katonája, 1550 körül kezd el írni, 1568-ban fejezi be, de csak 1632-ben kerül először kiadásra. Olyan alapszövegről van szó, amely megkerülhetetlen a

⁶ Alejo CARPENTIER, *Baroque xene*, Budapest, Magvető, 1977, 106.

⁷ A mű eredetileg francia nyelven íródott, a spanyol fordítás csak a nyolcvanas években látott napvilágot.

⁸ Ezek közül összefoglaló jellegű a „Malinche, Marina o Malintzin. La triple vertiente de la identidad latinoamericana” című tanulmánya, <http://www.servicioskoinonia.org/agenda/archivo/obra.php?ncodigo=99> (A letöltés ideje: 2014. 07. 23.)

téma vonatkozásában később születő interpretációk számára. Bernal Díaz az, aki a krónikaírók közül a legrészletesebben ír erről az indián asszonyról művének XXXVI-XXXVIII. fejezeteiben.⁹ Először annak kapcsán említi, hogy a tabascoi főurak megajándékozzák a spanyolokat többek között húsz indián nővel, és köztük van doña Marina is.¹⁰ Cortés ezeket az indián nőket a kapitányainak ajándékozta, így kerül Malinche Alonso Hernández Puertocarrerohoz.¹¹ A spanyol lovag azonban hamarosan visszatér szülőhazájába, ott perbe fogják, így az asszony magára marad. Ezután kerül szorosabb kapcsolatba Cortés-szel, akitől gyermeke is születik.¹² Bernal Díaz krónikájának XXXVII. fejezete Malinche kalandos és drámai fordulatokkal teli előéletét is elmeséli, végig nagy hangsúlyt fektetve a nő előkelő származásának kihangsúlyozására. Bernal Díaz del Castillótól tudjuk azt is, hogy az asszony végül egy Juan Jaramillo nevű hidalgóval házasodik össze. A krónikás többször kitér arra, hogy Malinche Jerónimo Aguillarral együtt tolmácsolt a spanyolok és a különböző indián törzsek között. Malinche Cholula meghódításakor tűnik még fel a krónikában, mint önálló szereplő: egy öregasszony keresi fel és próbálja rávenni, hogy hagyja ott a spanyolokat. Elárulja, hogy a cholulaiak milyen csapdát készülnek állítani a spanyoloknak, sőt még azt is megígéri neki, hogy összeházasítja a fiával. A fiatal indián nő azonban mindenről beszámol Cortésnek, megkönnyítve ezzel a spanyol hódító dolgát a város elfoglalásakor.

Bernal Díaz írása a vizsgált három darab közül kettőben igen explicit módon jelenik meg. Carpentier színműve a krónikából vett szó szerinti idézetekkel kezdődik mintegy előszóként és a már említett cholulai jelenet is szerepel benne. A darab utolsó jeleneteiben Malinche és a krónikaíró/orvos - aki Bernal Díaz alteregója - arról a darabról beszélgetnek, amit ez utóbbi írni szándékozik. Mikor az asszony arról érdeklődik, hogy róla mi kerül majd be a műbe, az alábbi választ kapja: „Todo el bien que puede decirse de quien fue la clave de la conquista”.¹³ Ebből a kijelentésből úgy tűnik, hogy

⁹ Bernal DÍAZ DEL CASTILLO, *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España I-II*, Edición de Miguel León Portilla, Madrid, Historia 16, 1984, I. tomo, 153-164.

¹⁰ Bernal Díaz del Castillo mindig a keresztségben kapott nevén említi a nőt, nála Malinche Cortést jelenti, hiszen a nő tolmácsként mindig jelen volt, ha Cortés indiánokkal találkozott. Ez az összetartozás a névhasználatban is kifejeződik, Malinche nem az indián asszonyt fogja jelenteni, hanem a spanyol hadvezért nevezik így az indiánok.

¹¹ Más forrásokban Portocarrero néven szerepel.

¹² Martin Cortésről van szó, aki később Santiago előjárója lett, de költőként is számon tartja őt az irodalomtörténet

¹³ „Minden jó, ami csak elmondható arról, aki a hódítás kulcsfigurája volt.” Alejo CARPENTIER, *La aprendiz de bruja*, Obras completas de Alejo Carpentier, vol. 4, México, Siglo Veintiuno Editores, 1983, 131.

Carpentier valamennyire képes azonosulni azzal a pozitív felfogással, amit a spanyol krónikaíró művében Malinchéről alkot.

Ramón Sender művének kiindulópontját, ahogy azt maga a szerző is megemlíti az előszóban, Bernal Díaz del Castillo krónikájának CCI. fejezete adja.¹⁴ Ebben a volt extremadurai hódító azokról az ünnepségekről mesél, amiket 1538-ban rendeztek Mexikóban Spanyolország és Franciaország békekötésének alkalmából. A krónika említett fejezetében egyébként nem jelenik meg az asszony alakja, míg a senderi interpretációban igen.

Carlos Fuentes drámájában az intertextuális vonatkozás nem ennyire direkt, itt inkább szerepazonosságról és megfeleltetésről beszélhetünk: mind Malinche mind Bernal Díaz narrátora és aktív részese is a történeteknek.

Bernal Díaz del Castillo műve olvasható – természetesen a kellő kritikai szempontokat figyelembe véve – történelmi forrásként éppúgy, mint irodalmi alkotásként. Ennek a kettősségnek a kapcsán érdemes idézni Carlos Fuentes véleményét a művel és szerzőjével kapcsolatban: Cortés volt katonáját nemes egyszerűséggel Mexikó és a kontinens első regényírójának nevezi, alkotását pedig az első európai prózai alkotásnak, amely az Újvilágról szól. Bár a mű címe és Bernal Díaz számos megjegyzése a krónikában arra utal, hogy a szerző inkább az igazmondásra és a valóság leírására helyezi a hangsúlyt – tehát a történetiséget helyezi előtérbe –, Fuentes mégis a mű irodalmi kvalitásait emeli ki elsődlegesen, és ebből a szemszögből nézve az igazság/valóság kérdése másodlagos.¹⁵

Bernal Díaz del Castillo műve tehát már felveti azt a kérdést, amely ennek a tanulmánynak is egyik központi gondolata kíván lenni: nevezetesen, hogy az irodalmi ábrázolás mennyiben tér el vagy térhet el a történelmi tényektől és sztereotípiáktól? Általánosságban és egyben kiinduló gondolatként leszögezhetjük, a történelmi események fikcióvá alakítása azt is jelenti egyúttal, hogy az irodalmat nem lehet csupán a valóság visszatükröződéseként felfogni, sokkal inkább egyfajta „alternatív” történelemként kell kezelni.¹⁶

Történelmi háttér és történelmi szereplők

A három mű történelmi háttere ugyanaz: Cortés és az azték uralkodó, Moctezuma, valamint rajtuk keresztül a két világ találkozása. Ebbe ékelődik be Malinche alakja, sorsa, a spanyolokhoz és saját népéhez való viszonyának ábrázolása. Mindhárom darab követi nagyjából a történelmi kánont,

¹⁴ DÍAZ DEL CASTILLO, op. cit., II. kötet, 398-407.

¹⁵ Carlos FUENTES, *Valiente mundo nuevo: épica, utópia y mito en la novela hispanoamericana*, Madrid, Mondadori, 1990.

¹⁶ A témáról bővebben lásd CSIKÓS Zsuzsanna, „Ciklikus történetsszemlélet? Megjegyzések Carlos Fuentes prózájához”, in: Ferwagner Péter Ákos - Kalmár Zoltán (szerk.), *Az átmenet egyensúlya*. Budapest, Áron Kiadó, 2010, 313-321.

ugyanakkor Malinche alakjának más-más vonatkozásai kerülnek megvilágításra és előtérbe az említett művekben. Az asszony csak Carpentier művében főszereplő (erre már a cím is utal), a másik két darabban epizód szerepet kap, ezekben sokkal inkább a spanyol hódító és az azték király személyén és viszonyán van a hangsúly.

Ha a művek időbeliségét vizsgáljuk, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy Carpentier darabja a spanyolok érkezésének pillanatában kezdődik: Malinche hírt ad népének a spanyolok érkezéséről, amit a tolték isten-király, Quetzalcoatl (Tollaskigyó)¹⁷ visszatérésével azonosít. Az indiánok azonban nem hisznek neki és kinevetik. Fuentes művének kezdetén Malinche már a spanyolok oldalán található, míg Sender műve időrendileg jóval a hódítás után kezdődik.

Mindhárom mű az asszony közvetítői szerepét hangsúlyozza: híd és összekötő nyelv kíván lenni a két kultúra között, olyan személyiség, aki igyekszik a saját kultúráját is megismertetni és megértetni a spanyolokkal. Ahogy mai divatos szóhasználattal mondanánk, interkulturális missziót teljesít. Az, hogy a spanyolok oldalán áll, nem jelenti azt, hogy azonosul a gondolkodásmódjukkal és vakon elfogadja elveiket, vallásukat. Mindhárom darabban egy kérdésekkel, kételyekkel teli összetett személyiségként kerül ábrázolásra, aki egy pillanatra sem feledkezik meg származásáról.

Carpentier művében találkozhatunk a legkevesebb szereplővel, összesen hat nevesített szereplő van, mindannyian valós történelmi alakok: Malinche (doña Marinaként szerepel a szereposztásban); Cortés; Bartolomé de Olmedo atya; Gonzalo de Sandoval, spanyol katona; Jerónimo de Aguilar, a társtolmács; valamint Moctezuma, aki azonban nem szólal meg, végig néma marad a darabban. Az utolsó jelenetek egyikében az orvos alakjában a szerző Bernal Díaz del Castillót rajzolja meg.

Fuentes műve jóval több szereplőt vonultat fel, ugyanakkor külön kerülnék felsorolásra az azték udvar tagjai (köztük olyan jósek, akik azután istenekké változnak) és külön a hódítók. Malinche Marina néven ez utóbbiak között szerepel és Aguilar kivételével a többi, Carpentiernél feltűnő szereplő is helyet kap, kiegészítve más történelmi személyekkel (Pedro de Alvarado, Cortés kapitánya; Alonso Hernández Portocarrero stb.) Ezek a történelmi szereplők a darab utolsó jelenetében a mai Mexikót szimbolizáló karakterekké változnak (Malinchéből például kabarében fellépő táncosnő lesz).

¹⁷ Ez az egy személyben istent, királyt és papot is megtestesítő alak kezdetben az abszolút tisztaság szimbóluma volt, ám vérfertőzést követett el és ezért száműzésbe kényszerült. Azonban mielőtt elhagyta hazáját, fogadalmat tett, hogy egy nap visszatér keletről. Az általa megjósolt visszatérés dátuma (1519) látszólag egybeesett a spanyolok partraszállásával a mexikói partoknál.

A legtöbb szereplőt Ramón Sender darabja vonultatja fel mindkét oldalról, de itt is valós személyiségek jelennek meg, köztük maga Bernal Díaz del Castillo is. Az indián asszony két néven említődik a szereposztásban: doña Marina és Malinche.

A viszonylag nagyszámú valós történelmi személyre épülő szereplőlista és a figurák között folyó párbeszédtek tehát mindhárom esetben azt sugallják, hogy a szerzők hangsúlyt helyeznek a valós történelmi eseményekre, és a történelmi hűség megtartására, ugyanakkor élnek az irodalom adta eszközökkel, ami lehetővé teszi az árnyaltabb véleményformálást is. Történelem és irodalom egysége tehát úgy épül fel, hogy az első intertextusként szolgálja a másodikat.

Carpentier Malinche ábrázolása

Carpentier művének a címe boszorkánytanoncként azonosítja az indián asszonyt. Érdekesség, hogy ennek pontos magyarázatát Fuentes művében találhatjuk meg: „...Malintzin, dijeron tus padres: hechicera, diosa de la mala suerte y de la reyerta de sangre... La hija de su carne nacerá bajo el signo de Ce Malinalli, que es el signo de la mala fortuna, de la riña, de la sangre derramada y de la impaciencia.”¹⁸

A műben az igazi konfliktus nem indiánok és spanyolok között zajlik, hanem az asszony lelkében. Malinchét a kérdései és kétségei azonosítják, a dráma az asszony öntudatra ébredését mutatja be. Már a kezdő jelenetből kiderül, hogy saját népe kitagadja, gúnyolódnak a sorsa felett, miközben a spanyolok látszólag befogadják, sőt még kiváltságokat is kap szolgálataiért. Malinche ugyanakkor nem érez gyűlöletet sajátjai iránt, nem a bosszú motiválja a cselekedeteit és a spanyolokat sem fogadja el feltétel nélkül. Próbálja az őt befogadók kultúráját, gondolkodásmódját, vallását megérteni, kérdéseire választ kapni. Kezdetben még fél Cortéstól – „tiembla al verle”¹⁹, aki az aztékok birodalmát az ördög földjével azonosítja. Az ördög kiűzésében (vagyis az aztékok meghódításában) ugyanakkor Malinchére óriási feladat hárul, Cortés ezért emeli maga mellé és ad neki megfelelő társadalmi rangot.

A műben meglevenedik a Bernal Díaz del Castillo krónikájában is elmesélt cholulai jelenet, igaz némileg módosított formában: a város elfoglalása előtt Malinchét felkeresi egy előkelő indián asszony és megpróbálja rávenni, hogy szökjön el Cortés mellől, mert a népe úgy tartja, hogy feláldozta magát az indiánok érdekében és a spanyolok erőszakkal

¹⁸ „Malintzin, mondták a szüleid: boszorkány, a szerencsétlenség, a véres veszekedés istennője... A lányotok –szólt a jóslat- a Ce Malinalli csillagzata alatt születik, amely a balszerencse, a veszekedés, az elhullajtott vér, a nyugtalanság szimbóluma”, CARPENTIER, op. cit., 61-62.

¹⁹ „remegés fogta el, ha meglátta”, CARPENTIER, op. cit., 48.

hurcolták el. Malinche azonban hű marad Cortéshez, bár látva népe legyilkolását egyre inkább elveszti önbecsülését. Az asszony másodszor is felkeresi – ez már az írói fikció része – és arra próbálja rávenni Malinchét, hogy álmában ölje meg Cortést, és akkor mint a birodalom megmentője térhet vissza népéhez.²⁰ Malinche mérhetetlen csalódása ellenére is visszautasítja, bár látja, minden erőfeszítése ellenére a spanyolok még csak kísérletet sem tesznek népe kultúrájának megismerésére, megértésére. Rájön, hogy illúziót kerget, amit ő szeretne, az köszönőviszonyban sincs a véres valósággal. Hiába akar közvetítő lenni, mindkét fél részéről hiányzik a másik be és elfogadására való hajlam, sem a spanyolok sem az indiánok nem értik meg, nem fogják fel annak a történelmi pillanatnak a nagyságát, amelynek részesei, és éppen saját illúzióik hajszolása lesz a vesztük. Malinche a szavak erejében bíz, a másik két fél inkább a fegyvereket részesíti előnyben.

A műben a történelem csupán eszköz, olyan referencia pont, ami segít kibogozni a szereplők magatartásának indítékait. Cortés korántsem annyira pozitív figura, mint majd Ramón Sender munkájában lesz, kezdetben áltatja az asszonyt, később azonban lehull az álarc és a hódító kalandor természete, hatalomvágya kerül előtérbe. Malinchét is félretolja, amikor már nincs rá szüksége, még azzal is megvádolja, hogy köze van első felesége, Catalina halálához. A mű végén azután koldusként toporog egy olyan világ előtt, amely nem kíváncsi a hőstetteire. Eközben az azték uralkodó, Moctezuma végig, még halálában is megőrzi méltóságát.

A Malinchében lelkében végbemenő változások külsőségeiben is megnyilvánulnak a színpadon. Az asszony ruházatára vonatkozóan a szerző pontos utasításokat ad. A darab elején egy egyszerű, rövid ujjú, sötét hímzéssel díszített fehér tunikát visel hosszú, sötétkék sállal. A második felvonásban egy széles, sűrűn redőzött köpenyt, olyat, amilyenben a mexikói kódexek is ábrázolják. A harmadik felvonásban már egy sötétkék spanyol viseletben látjuk, de az utolsó jelenet előtt, a halálos ágyán, amikor ráébred tévedéseire visszaveszi az először viselt fehér tunikát annak szimbólumaként, hogy a spanyolok ugyanúgy megtagadják, mint saját népe is. Ő is legyőzött lesz, aki ugyanakkor személyes felelősséget érez a történetek miatt, ezért kétségek között kell meghalnia, belső megnyugvás nélkül. Carpentier nem ad feloldozást szereplőjének, bár értékítélete jóval pozitívabb a *Barokk zene* kapcsán már idézett gondolatoknál.

Carlos Fuentes Malinche ábrázolása

Fuentes a két világ találkozása kapcsán Octavio Paz gondolatmenetét követi, vagyis a *conquistát* a modern Mexikó születésének pillanataként fogja fel. Ez azonban a spanyolok által az indiánokon elkövetett erőszakon

²⁰ Erről a második látogatásról Bernal Díaz del Castillo nem tesz említést krónikájában.

alapszik, gyakorlatilag Cortés és Malinche viszonya is ezt szimbolizálja. Így a mexikói író művében a központi probléma Malinche kapcsán az önazonosság kérdése, és nem csupán az egyén szintjén, hanem társadalmi vonatkozásban is. Az asszony nevének három formája (Malintzin, Marina, Malinche) is erre utal, ahogy a szövegben olvasható „tres fueron tus nombres...el que te dieron tus padres, el que te dio tu amante y el que te dio tu pueblo”.²¹

A darabban Malinche maga meséli el sorsát, kiemelve azt, hogy rossz csillagzat alatt született és, hogy Cortéstől lehetőséget kapott az újrakezdésre. Népe rabszolgaként kezelte, Cortés viszont visszaadta elvesztett szabadságát és az új élet reményét. Ugyanakkor visszautasítja, hogy Cortés asszonya legyen, szerepét a közvetítői feladatokra korlátozza. „Csak a nyelv vagyok”... vallja, vagyis tolmácsként próbálja közelebb hozni a két kultúrát. Malinche elmeséli Cortésnek Quetzalcoatl legendáját, és próbálja meggyőzni a spanyol hódítót, hogy fogadja el ezt a szerepet, legyen az aztékok új királya, akik így megszabadulhatnának a zsarnok Moctezumától, akiben Malinche minden rossz eredőjét látja. Ha Cortés magára öltene Quetzalcoatl álarcát - véli Malinche -, nem kellene háborúznia és elpusztítani az indiánokat. Az asszony kezdetben feltétel nélkül és naívan hisz Cortésben, népe megmentőjét látja benne. Minden megváltozik azonban a cholulai vérengzéssel: az indiánokat, akik ellenállást tanúsítanak, a spanyolok kiméletlenül legyilkolják. Ettől a perctől fogva az asszony számára világossá válik, hogy hiú ábrándokat kergetett Cortésszel kapcsolatban és, hogy a férfi semmiben sem különbözik Moctezumától. „Has impuesto tu tiranía en vez de la Moctezuma...” – mondja vádlóan a spanyolnak, aki nem kevésbé kegyetlen szavakkal válaszol. „Cuida tus palabras, bruja, no sea que te devuelva a la esclavitud de la que te saqué.”²² Malinche esélyt kér népe számára, hogy békében élhessen. Cortéstől született gyermekét a „chingada” fiának nevezi. A darab végén visszatér az asszony hármasszemélyisége: Malintzin az istennő, Marina a prostituált és Malinche az anya.

Összefoglalva azt állapíthatjuk meg, hogy Fuentes darabjában Malinche a szó erejével akar közvetíteni a teljhatalmú Moctezuma (aki csak a saját istenei akarátának hajlandó alávetni magát) és a nincstelen, hatalommal nem rendelkező, de azt mindenképpen megszerezni akaró Cortés között. A darabban a két férfi személyesen nem találkozik ugyan, de sorsuk közös lesz

²¹ „Három neved volt... amit a szüleidtől kaptál, amit a szeretődtől, és amit a népedtől”, Carlos FUENTES, *Todos los gatos son pardos*, México, Siglo Veintiuno Editores, 1970, 13.

²² „A saját zsarnoksággoddal helyettesítetted Moctezumáét...”; „Vigyáz a szádra, boszorkány, mert visszakerülsz abba a rabszolgaságba, amelyből én emeltelek ki”, FUENTES, op. cit., 152.

annyiban, hogy romlásukat sajátjaik okozzák: Moctezumát népe ítéli halálra, Cortést pedig a spanyol Korona vádolja meg, így hatalmától megfosztva, szegényen kell meghalnia. Ezt a közös sorsot vetíti előre Cortés, amikor a következőket mondja: „A Moctezuma lo mataron con piedras a mí me lapiden con papeles...”²³ A darab végén Cortést is eléri a végzete: száműzik a városból, és kénytelen beismerni a vereségét. Megérti Malinche eredeti szándékát, de ez a történetek fényében már örökre csak illúzió marad.

A darabban Malinchének több hosszú monológja van. A szerzői utasítás szerint azt a ruhát viseli, amelyikben a kódexeken is ábrázolják és amelyik a carpentieri műben is megjelenik. Az asszony narrátora és egyben aktív résztvevője is a történeteknek, ugyanúgy, mint Bernal Díaz del Castillo. Amikor életet ad Cortéstől származó gyermekének, arra biztatja újszülött fiát, hogy szálljon szembe a fehérekkel még akkor is, ha így részben saját vérét tagadja meg. Gyermekét hármas identitása egyetlen örökségének nevezi, amely szimbolikusan egy új faj, a mesztic megszületését is jelenti. Így válik a fuentesi műben Malinche Mexikó szimbólumává.

Sender Malinche ábrázolása

Ramón Sender darabja tartalmi és formai szempontból is kettős: egy történelmi regénybe ágyazott színmű.²⁴ Középpontjában Cortés áll, mellette az asszony két néven jelenik meg, mint doña Marina és mint Malinche, akit a szerző Cortés tolmácsaként, indián hercegnőként valamint a spanyol hódító szeretőjeként ír le. A darab szerint Malinchének több gyermeke születik Cortéstől, és az események kezdetekor együtt élnek a kormányzói palotában. Tizenöt év telt el Mexikó meghódítása óta, amikor is a főváros központi terén a Zócalón, egy színpadi darab keretében idézik fel a *conquista* legfontosabb eseményeit, többek között a pár első találkozását: miután Cortés meglátja az asszonyt és megtudja, hogy érti a nyelvüket, megparancsolja neki, hogy maradjon velük. Cortést Sender bátor, merész, okos, intelligens embernek mutatja, aki nagyon ért a haborúzáshoz és a katonai dolgokhoz. Marinában méltó társra lel, aki pontosan tisztában van a férfi szándékaival.

Malinche kapcsán a másik két műben is megfogalmazott klisékkel találkozhatunk: annak ellenére, hogy népe árulónak tartja, ő arra törekszik, hogy az indiánok gondolkodásmódját, kultúráját is megismertesse a spanyolokkal. Így közvetítői szerepe nem korlátozódik csupán a

²³ „Moctezumát kövekkel dobálták halálra, engem papírokkal köveznek meg”, FUENTES, op. cit., 183.

²⁴ A mű követi a *La Celestina* hagyományit, a szereplők bemutatásával kezdődik, a darab dialógusai pedig színházi párbeszéd formájában íródtak. A műfaji sajátosságokról lásd José-Carlos MAINER, „La narrativa de Ramón J. Sender: la tentación escénica”, in: *Bulletin Hispanique*, 1983/85, 325-343.

tolmácsolásra.²⁵ Méltóságteljesen beszél népéről, annak szokásairól, mint ahogy Cortés is tisztelettel szól Moctezumáról és azoknak az indián vezéreknek a bátorságáról, akik nyíltan szembe szállnak vele. Cortés és Malinche konfliktusa nem éleződik ki olyan erősen, mint ahogy az a másik két mű esetén történik. Ebben a darabban az asszony szerepe másodlagos, csupán az a fontos, hogy ugyanolyan jellemes személyiség legyen, mint Cortés. Jól mutatja ezt az a jelenet, amelyben Cortés bemutatja Malinchét a katonáinak: „Esta señora es hija de príncipes, nobleza, que en estas tierras vale tanto que en las nuestras....Espero que todos veréis en ella lo que es: una señora principal y digna de respeto....”²⁶

Sender, ahogy azt művének előszavában is leírja, előítéletektől mentesen kíván a témával foglalkozni, és alapvetően tisztánlátásra, objektivitásra törekszik. Saját bevallása szerint ugyanúgy csodálja Cortést, mint a földjüket védelmező indián hősöket, és műve megírásában az a nem titkolt szándék vezeti, hogy felkeltse olvasói érdeklődését az általa hőn szeretett és tisztelt ország, Mexikó iránt. Művében a szereplők, akik valós történelmi alakok, minden jelenet után újraélik és értékelik a történeteket, egy lehetséges (akár valós) párbeszédet folytatnak. Így az író a fikció eszközeivel igyekszik a történelmi sztereotípiákkal leszámolni, és ebben az esetben nem titkolt szándéka a megbékélést szolgálni. Művében tehát fontos a történetiség, erre utal a már említett objektivitásra való törekvés is, ami nem szokványos irodalmi cél.

Összegzés

A valóság nincs rögzítve, megváltoztatható. Csak akkor férközhetünk a közelébe, ha nem akarjuk egyszer s mindenkorra meghatározni – fogalmazza meg véleményét Carlos Fuentes Cervantes klasszikus művéről.²⁷

Alejo Carpentier, Carlos Fuentes és Ramón Sender műveiben Malinche kapcsán egy olyan modern irodalmi hős alakja rajzolódik ki, mint amilyen Don Quijote is volt. Illúziókat kerget, de végül szembesülnie kell a kiábrándító valósággal. Sorsát nagymértékben meghatározza a gyökértelenség. Gyötrődései, kétségei egy ellentmondásoktól sem mentes ugyanakkor komplex személyiségről árulkodnak, mint ahogy a kor is ilyen, amelyikbe beleszületik. Előkelő származása ellenére a társadalom kiveti

²⁵ Mindez nyelvi szinten is kifejezésre kerül. Malinche a darabban a mondatait általában úgy kezdi, hogy a mexikóiak azt mondják, az a véleményük, stb.

²⁶ „Ez az asszony főurak lánya, nemesi származású, ami ugyanazt jelenti itt, mint nálunk.... Remélem, hogy mindannyian azt látjátok benne, ami valójában: egy tiszteletre méltó előkelő asszonyt”, Ramón SENDER, *Jubileo en el Zócalo*, Obra Completa, Tomo II, Barcelona, Ediciones Destino, 1977, 59.

²⁷ A témáról bővebben lásd Carlos FUENTES, *Elogio de la novela*

<http://www.insumisos.com/diplo/NODE/1408.HTM> (A letöltés ideje: 2014. 10. 10.)

magából, száműzött és rabszolga lesz. A spanyolok ugyan visszaadják nemesi rangját, de amikor már nincs szükség a szolgálataira, elfelejtik.

Cervantes hőséne is számtalan neve van a regényben, a származása éppúgy bizonytalan, mint ahogy Malinchének is. Mindketten két világ, két korszak, két értékrend találkozásának meghatározó alakjai: Don Quijote a középkor és a modern kor közti átmenetet szimbolizálja, míg Malinche Európa és az Újvilág közötti híd kíván lenni.

